

کتاب ششم

پرورش قوای بدنی و حسی بچه

یکی از مهمترین اساسهای تربیت جدید این است که پرورش همه قوای حسی و فکری و بدنی بچه را در نظر میگیرد و یک آهنگ و تناسب کامل در میان این قوا که مجموع آنها شخصیت بچه را تشکیل میدهد تولید میکند.

آیا مربی برای بروز دادن شخصیت بچه چه باید کند. باید قبلاً این را در نظر بگیرد که بچه نه تنها جسماً بلکه عقلاً و روحاً نیز نمو باید کند. برای نمو جسمانی خود باید مواد لازمه را از محیط خود تحصیل نماید و به صرفاً برساند و این کار بوسیله غذا و تنفس هوا حاصل می شود. اما این نمو بنفسه از روی قواعد طبیعی که در نهاد بچه مرکوز است بعمل می آید و ما در آنجا اجرای قوای فیزیکی نمی توانیم کنیم. همچنین قوای عقلی و روحی بچه نیز از محیط خارجی غذای خود را باید بگیرد تا بتواند موافق قوانین طبیعی مخصوص بخود نشو و نما کند.

برای اینکه بدانیم محیط خارجی بچه چه شرایطی را برای نمو

او لازم دارد باید بهمیم که بچه درین دوره حیات چه احتیاجاتی دارد مثلاً تشکیل بدن و محکم کردن استخوانها و نمو دماغ با تمام تشکیلات دقیقه خود، ترکیب و تشکیل دندانها و نمو کردن همه بدن وظایف و احتیاجات او را درین دوره نشان میدهد. بنا برین دو رشته اعمال از طرف بچه باید اجرا شود:

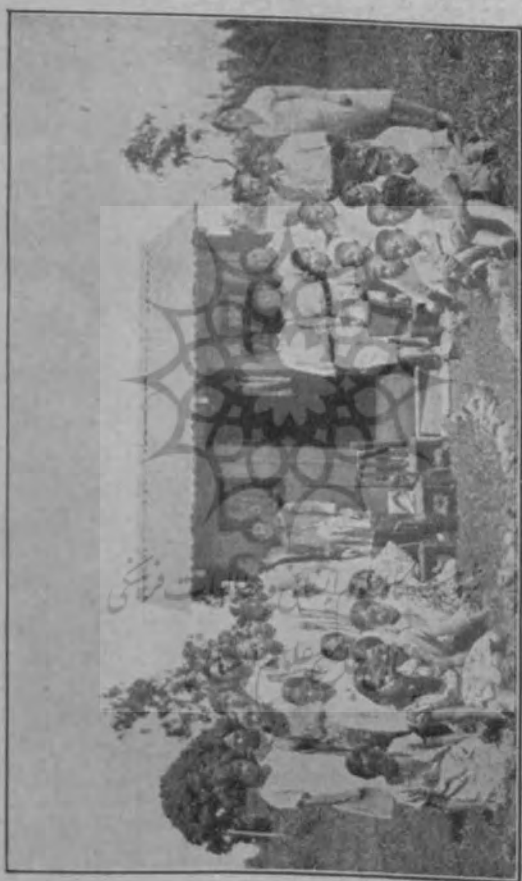
۱ — اعمال تحریکی که بوسیله آنها حس موازنه و راه رفتن را یاد میگیرد و حرکت دادن دستها و عضلات انگشتان خود را بیک ترتیب منظم و هم آهنگ عادت میکند.

۲ — اعمال حسی که تأثیرات خارجی را از محیط بدن او انتقال میدهند و اساس نمو هوش و ذکاوت او را مهیا می سازند. در همین حال و دوره بچه باید زبان مادری را هم یاد گیرد و این کار نه تنها مستلزم زحمت های عضوی و تحریکی اعضای تلفظ و تکلم است بلکه برای فهمیدن معانی کلمات نیز باید بقدر کافی هوش و فهم او هم نمو کند. او باید روابط میان اشیاء و خواص و تأثیرات آنها را ادراک نماید و بالاخره باید یاد گیرد که خود را در یک دنیای بیگانه و گوناگون خاندان خود و موافق شرایط آن بسر برد.

پس محیط خارجی بچه باید دارای اشیائی باشد که بچه بوسیله آنها بتواند وظایف تحریکی و حسی خود را تکمیل کند. برای ایضاح این مسئله چند سطر از کتاب مریه آلمانی «کلارا گرونوالد» را که یکی از کودکانهای «مونتسوری» را اداره میکند ذیلاً ترجمه میکنم: (۱)

۱- وسایل پرورش قوای تحریرکی

برای تقویت عضلات باید در اطراف بچه چیزهایی باشد که بتواند آنها را بردارد و از جایی بجای دیگر حمل کند و یا بلغزاند و

بچه‌های کلاس پنجم که خانه چوبی را ساخته‌اند.
Fifth grad Children and the House built.

بکشد و چون بچه همیشه متمایل است که در تمام اعمال خود یک مقصد و هدفی داشته باشد لهذا برای کارهای یکنواخت مانند چرخ

زدن و ورزش منظم و مدید چندان حوصله و ذوق نشان نمیدهد. اما اگر بدست او يك دستمال برای پاک کردن بازیچه‌ها و آلات و ادوات مخصوص خود بدهیم فوری شروع بکار کردن و پاک نمودن میکند و اگر يك طشت ظرف شوری و يك ظرف آب که مناسب با قد او باشد پیش وی بگذاریم. و شستن ظروف را باو نشان بدهیم فوری کاسه و بشقاب مخصوص خود را خواهد شست. و اگر صابون و طشت و آب بدهیم یقیناً دستمال و پارچه را که ظرفها را با آن پاک کرده خواهد شست و اتو خواهد زد و آنها را برده در ایوان و یا در باغچه خواهد آویخت تا خشك بشود. همه اینها کارهایی است که بچه با ذوق و هوس تمام آنها را میکند و اینها بقوت گرفتن عضلات و محکم شدن استخوانها و چابکی حرکات و نمو قوای دماغی وی کمک میکند.

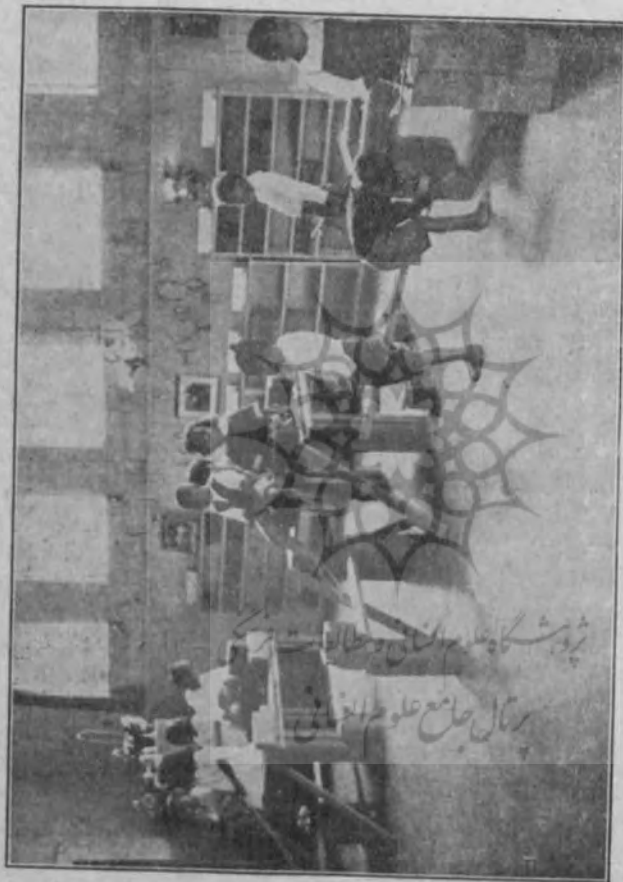
اگر مقداری زمین در باغچه برای بچه‌ها تخصیص کنیم و برایشان بیل و نیشه و خاک‌انداز کوچک بدهیم فوری مشغول کندن زمین و زیر و رو کردن خاک و در آوردن گیاههای هرزه و کاشتن جوانه‌ها و کلها می‌شوند و این مشغولیت بهترین وسیله تقویت عضلات آنها میباشد. و مخصوصاً بوسیله اشتغال در هوای آزاد این کار تأثیرات بزرگی در صحت بچه‌ها دارد. و اگر يك لانه ساخته و چند مرغ خانگی و هم چنین يك خرگوش و یا يك بزغذ در آنجا حاضر کنیم بچه‌ها با شوق زیاد مشغول مواظبت آب و خوراک و نظافت و پرورش آنها خواهند شد. حسن مواظبت و پرستاری و دلداری و ادای وظیفه در بچه‌ها وقتی پرورش میابد که اشتغالات آنها مستلزم این حسها بشود و این اشتغالات باید اختیاری باشد تا بچه ذوق و هوس خود را از دست ندهد و قدرت و رم نکند. حتی پرورش حسن وظیفه نیز جز با اشتغالات اختیاری

ممکن نیست و برای آنها وسایل لازم در اطراف بچه باید فراهم و فراوان باشد.

علاوه بر کارهای دستی در باغچه و کارهای خانگی برای بچه‌ها پاره اشتغالات دیگر نیز میتوان تهیه کرد که عضله‌های دست و انگشتان ایشانرا برای فعالیت منتظم و هم آهنگ حاضر کند و مثلاً چارچوبه‌های چوبی برای آنها تهیه میکنیم که در آنها دو پارچه قماش بطوری نصب شده که با يك تکه و یا بند ریسمان و یا بافته و امثال اینها از وسط بهم بسته می‌شوند و بچه‌ها اینها را چند بار می‌بندند و باز می‌کنند و چنان با هوس و نوق مکرر ما آن مشغول می‌شوند که مری درجه احتیاج آنها را باین قبیل اشتغالات بخوبی ادراک میکند. این کار بچه را قادر میکند که بند پوتین‌های خودش را خود ببندد و این اقتدار برای بچه يك حس بزرگی و استقلال و آزادی و بلکه يك غرور مردانگی می‌بخشد. این اشتغال بطوری بچه‌ها را حریص میکند که هنرهای تازه آموخته خود را در جلو همسالان خود تکرار کردن میخواهند و حتی میکوشند آنها را بدیگران یاد بدهند و گاهی هم دیده شده که برای نشان دادن هنر خود بندهای پوتین و یا قبا و پیراهن رفیق خود را عمداً باز میکنند تا بعد آنرا در جلو چشم رفیق خود دو باره ببندند و حس غرور خود را بدین طریق تسکین کنند.

بدین ترتیب مقدمات وظایف اجتماعی و معاونت بدیگران را یاد می‌گیرند و حس همدردی و کار آمدگی را در نفس خود پرورش میدهند. ولی چنانکه گفتیم برای پرورش حسیات اجتماعی نیز محیط بچه یعنی آن اشیاء و اشخاص که اطراف بچه را احاطه میکنند باید وسایل اجرای این حسیات را فراهم سازند تا او بتواند قوای خود را بکار بندازد و مشق دهد. مثلاً وقتیکه بچه‌ها برای

رفقای، خود سفره می اندازند و میز می چینند و خوراكها را قسمت میکنند و کاسه و بشقابها را می شورند و پاك و خشك میکنند و وقتیکه یکی از بچهها کار خوبی کرده باشد همه از کار او

بچهها با مقواها و تختها انواع اسباب میسازند و بازی میکنند
Building and playing with Blocks.

خوشحال و شاد می شوند و برای یکی دیگر که چندان قابلیت و استعداد نشان نداده و کار خود را نتوانسته انجام بدهد کمک میکنند و راهنمایی مینمایند کم کم در پشت سر این حرکات و رفتارها و

عادت‌ها يك حس اجتماعی تولد میابد. باز هم تکرار باید کنیم که شرط اساسی این تکامل و ترقی، آزادی بچه است در قبول و نباید ترسید که این اشتغالات بر خلاف طبیعت بچه است و تأثیرات بد میتواند بدهد نه خیر بلکه همه این رفتارها و جنبش‌ها موافق احتیاجات درونی بچه است و ازین جهت است که اگر او را با اشیائی که مناسب بزرگی و وزن و قوت او باشد محاط کنیم این کارها را با هزاران شوق و ذوق بجا خواهد آورد اگر خود مربی نیز که قطعاً جزو همین محیط است دقیق و آشنا بقواعد تعلیم و تربیت باشد و بهیچ وجه بچه‌ها را مجبور بکار نکند و تنها مراقبت و راهنمایی نماید نتایج بسیار جاذب دقت حاصل خواهد شد.

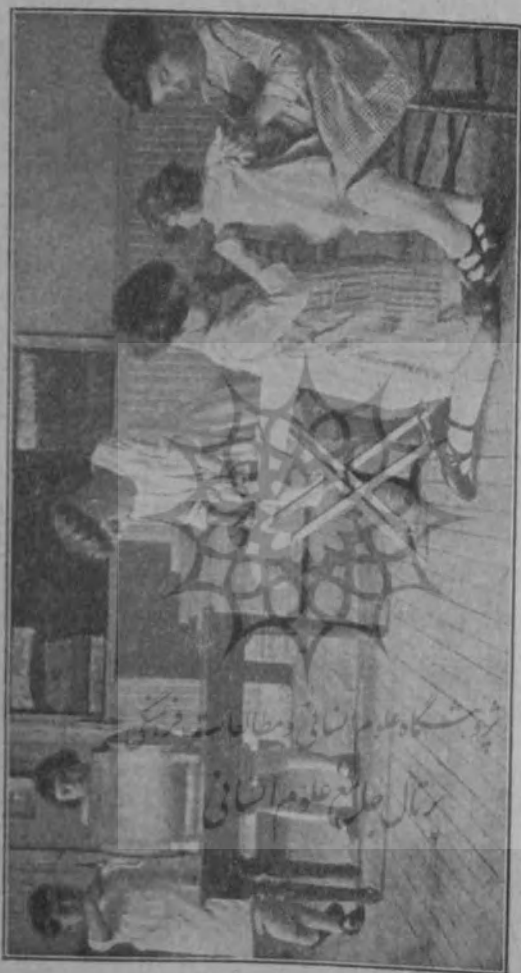
برای پرورش قوه موازنه و انتظام و آهنگ در اعمال و حرکات بدنی بچه، در زمین اطاق يك خط که تقریباً بشکل نیم بیضی باشد با تاشیر میکشیم و او را دعوت برآه رفتن در روی آن خط میکنیم این راه رفتن را آهنگ مشق میکند که سهولت بتواند بدون زحمت و کج شدن در روی آن خط راه برود آنوقت بدست او يك بیرق کوچک میدهیم که با آن راه برود و ضمناً مواظب راست نگاهداشتن آن بشود. سپس يك رنگ بدست او میدهیم که باید طوری راه برود که آن رنگ بپندارند و بعداً که قوت و دقت او زیادتیر شد يك استکان پر از آب رنگین بدستش میدهیم که نباید قطره از آن بزمین بریزد. این مشق قوه موازنه و مراقبت بدن و صرف دقت را تمرین و پرورش میدهد و بچه‌ها با ذوق تمام آنها را مشق میکنند و کم کم این قدم زدن‌ها و راه رفتن‌ها را با آهنگ موسیقی نیز مزوج و اداره میکنیم و قوه سامعه و حس موسیقی آنها را بیدار می‌سازیم.

۲ — وسایل پرورش حواس پنجگانه

آیا برای پرورش حواس پنجگانه محیط بچه چه چیزها را باید دارا باشد؟ بچه بوسیله کسب لطافت در حواس بعالم وسیعتری داخل می شود چنانکه هر قدر حواس پنجگانه او مستعدتر برای اخذ و جذب تأثیرات خارجی باشد بهمان درجه خدمت بنمو ذکاوت و عقل او میکند و قتیکه بچه هر چه را در اطراف خود می بیند نگاه و تماشا کردن، دست زدن، بو کردن و بدهان خود بردن و یا گوش دادن میخواهد البته از روی يك شعور غریزی است. ما باید فکر کنیم که از چه راهی بتکامل این حواس وی یاری میتوانیم کنیم. برای این مقصد «مادام مونتسوری» پاره راهها و اسباب مشغولیت پیدا و ایجاد کرده است. این آلات و اسباب را در اطراف بچه جمع باید کرد و باو آزادی داد که آنها را بکار برد و آنچه را که درین هنگام احتیاج فوری و آنی حواس او را رفع میکند انتخاب و استعمال کند.

نه تنها بچه را در انتخاب مشغولیت و بازیچه آزاد باید گذاشت بلکه از اجبار او و لو با اشاره و اظهار تمایل و کنایه هم باشد اجتناب باید کرد. ما بزرگها خود قوه دقت خودمان را بیک نقطه جمع نمیتوانیم کنیم و یکبار هم باشد نمیتوانیم دروازه روح خودمان را بکشائیم تا تصاویر عالم خارجی بدانجا وارد شود درینصورت چگونه میتوانیم از بچه این عمل را بخواهیم و او را بصرف دقت بیک چیز و بیک کار مجبور کنیم. این حس و این تمرکز دقت نیز باید بتدریج پرورش و کمال یابد. بنا برین باید چیزهایی پیش چشم بچه بگذاریم که قهراً نظر دقت او را جلب و بی زحمت و اجبار

مدتی مجذوب نگاه دارد. دکتر «ماریا موتسوری» پس از سالها تجربه‌های روحی در صدها بچه باین نتیجه رسیده است که گفته:

بچه‌ها اغلب معلومات را از روی عمل یاد می‌گیرند.
Children learning by doing.

«و تئیکه بچه با یک دقت طولانی بدون خستگی با یک چیز مشغول می‌شود این بر حسب احتیاج درونی اوست. فقط آن بازیچه‌ها و

یا وسایل مشغولیت که دقت آنی و ناگهانی بچه را جلب و مدت
 مدید مدید نگاه میدارد برای بچه مناسب است زیرا تنها این قبیل چیزها
 تکامل قوای او را پیش میبرند. مثلاً اگر برای بچه انواع رنگها
 را نشان بدهیم نظر دقت او را برای مدت کمی جلب میکند اما
 نه بآن اندازه که اشیاء رنگ و وارنگ بدست او میدادیم تا با آنها
 بازی میکرد. اگر برای بچه چند تا از مقوای رنگین چوبی نشان
 و یاد بدهیم که هر دو تا از آنها يك رنگ دارد او از میان آنها
 مقواهای هم رنگ را جدا کرده پهلوی هم خواهد چید تا همه
 مقواها را بدین ترتیب جفت کند بعد آنها را باهم قانی کرده
 دوباره بازی را از سر خواهد گرفت. و اگر مقواها رنگهای
 تند و گشاد از يك جنس دارند آنها را طوری پهلوی هم خواهد
 چید که از کم رنگ گرفته به تند رنگ بالا برود و يك رشته هم آهنگ
 تشکیل دهد. بچه ها باین مشغولیت ذوق زیاد نشان میدهند چنانکه
 يك دخترك دو ساله و نیم هر روز پس از ورود بیاعچه اطفال پیش
 از همه با این بازیچه مشغول میشد و سه ماه تمام مداومت کرد و وقتیکه
 مدرسه را موقتاً تعطیل میکردیم بچه ها اجازه خواستند که هر یکی
 یکی از بازیچه ها را بخانه ببرند ^{منظره} ^{از این دخترك} پرسیدم که تو کدام
 بازیچه را میخواهی ^{ببری} ^{فوری} آن قوطی مقوای رنگین را
 نشان داد. اگر این رنگها در روی يك تخته پشت سر هم نقش و
 یا در روی کاغذ چاپ شده بود یقیناً آن بچه اینقدر ذوق بداشتن
 آنها ابراز نمیکرد ولی حالا که هر مقوا رنگی علیحده دارد
 آنها را از هم جدا کردن و امتحان نمودن و رنگهای مخالف و
 مشابه را پیدا کردن و آنها را تفریق و جور نمودن برای او يك
 ذوق درونی میدهد و این حس ذوق است که او را وادار میکند
 تا مدت مدید با آنها مشغول شود و يك حفظ و شادی معصومانه

احساس کند. این تکرار کردن اختیار یك ارزش بزرگ دارد زیرا باین وسیله بتدریج قوه دقت و مراقبت و تشخیص و تمیز

دسته موسیقی بچه‌ها در یکی از کوردهستانهای آمریکا.
The Kindergarten Band.

قوت میگیرد و حواس او لطیفتر و رقیقتر می‌شود و حافظه او بکار می‌آید و قوی میگردد.»

اشیاء و آلات موتسوری تمام حواس بچه‌ها را باین ترتیب پرورش میدهد و مخصوصاً برای تقویت هر يك ازین حواس پنجگانه اسباب و آلات و بازیها و بازیچه‌های مخصوص ترتیب داده‌اند که بدون اجبار بچه‌ها با ذوق و شوق فراوان با آنها مشغول می‌شوند و حواس و قوای خود را بیدار و کلرکن و نیرومند می‌سازند. در فصلهای آینده درین باب شرح کافی داده خواهد شد تا مدارس ابتدائی ما هم دارای اکثر این آلات و ادوات و بازیها و بازیچه‌ها نشود نتیجهٔ کامل از زحمات و کوششهای خود نخواهیم گرفت.

